

Karpiński, Rafał

"Epistolarum commercium p. Lauretii Nicolai Norvegi S. J. aliaque quaedam scripta de manu eius", typis mandatum cura J. J. Duin, O. Garstein, Osloae 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/1, 179-180

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

uwagę prawie wyłącznie na mecenacie kulturalnym kanclerza, jego działalności na polu nauki i oświaty. Ta grupa studiów Łempickiego, która oczywiście nie wyczerpuje jego niezwykle szerokich zainteresowań badawczych, jest dziś uznawana za najbardziej wartościową i, mimo nieuniknionych powtórzeń w poszczególnych szkicach, wydaje się twórczością najbardziej klarowną i niezdezaktualizowaną

W roku 1952 „Czytelnik” wydał tom prac Łempickiego zatytułowany „Renesans i humanizm w Polsce”, w którym to wydawnictwie znalazły się jego cztery ważne prace poświęcone wielkiemu kanclerzowi („Padwa uczyniła mnie mężem”, „Protector medycyny i medyków”, „Polski Medyceusz XVI wieku”, „Heidenstein czy Zamoyski”). Wszystkie one znalazły się zresztą w nowym wyborze.

Ponownie wydać studia Łempickiego o Zamoyskim postanowił Stanisław Grzybowski. Podobnie jak zbiór studiów Wacława Sobieskiego wydany w serii klasyków przed dwoma laty, poprzedził on pisma Łempickiego niebanalnym wstępem. Nakreślił sylwetkę uczonego — historyka i wychowawcy — poprzez przedstawienie środowiska, w jakim się wychował, kształcił i rozwijał swój warsztat badawczy.

W pierwszej części wydawnictwa znalazła się obszerna praca Łempickiego „Działalność Jana Zamoyskiego na polu szkolnictwa 1573—1605” — wydana po raz pierwszy w Krakowie w 1921 roku; w drugiej — zatytułowanej „Studia o Janie Zamoyskim”, obok czterech studiów wydanych w 1952 roku, trzy niewielkie szkice drukowane przed wojną: „Wielki tolerant — jezuita i Skarga” — w „Tece Zamoyskiej”, „Rzekomy list Jana Zamoyskiego z r. 1585 do rektora Akademii hetmańskiej” — w „Minerwie Polskiej”, „Hetman Zamoyski — miłośnik starożytności” — w „Filomacie”.

Forma uczczenia czterechsetlecia założenia Zamościa — bardzo udana.

W.T.

Epistolarum commercium p. Laurentii Nicolai Norvegi S. J. aliaque quaedam scripta de manu eius, typis mandatum cura J. J. Duin, O. Garstein, „Norvegia Sacra” t. XXIII, Kilder og Studier til Norges Kirkehistorie utgitt av Kirkehistorisk Samfunn, St. Olavs Forlag, Osloae 1980, s. XIII, 430.

W założonej w 1921 r. przez Olufa Kolsruda serii „Norvegia Sacra” ogłoszono już spuściznę Wawrzyńca Nicolai zwanego w naszej literaturze Norwegczykiem: jego upsalską deklaracją wiary z 1593 r. opublikowano w t. XXII (1965 r.) Obecne wydawnictwo zawiera korespondencję Norwegczyka (listy przezeń pisane s. 1—144 i doń napływające s. 149—193) oraz inne jego drobne pisma: instrukcje, opinie itd.

Norwegczyk (1539—1622) prowadził bardzo ruchliwe życie. Urodził się w Tonsberdze w Norwegii, uczęszczał do szkoły katedralnej w Oslo i metropolitalnej w Kopenhadze. Studiował na Uniwersytecie w Lowanium gdzie wstąpił do zakonu jezuitów. W latach 1576—1580 przebywał w Sztokholmie służąc Katarzynie Jagiellonce i pracując nad przywróceniem katolicyzmowi utraconych pozycji. Nauczał tu — jako ukryty jezuita — w Sztokholmskim Kolegium Królewskim i Królewskiej Szkole Sztokholmskiej. Początkowo zyskał poparcie Jana III ale w 1580 musiał opuścić Szwecję. Kolejno działał w Rzymie, Wiedniu, Ołomuńcu, Pradze (1585—1589) — gdzie uzyskał doktorat teologii, Grazu i Wiedniu. Przez dwadzieścia dwa lata bezpośrednio związany był z Polską pracując w kolegium braniewskim (1600—1610), ryskim (1610—1620) i w Akademii Wileńskiej (1621—1622) gdzie

wykładał retorykę, matematykę, filozofię i teologię. Pracę dydaktyczną wiązał ściśle z działalnością konfesyjną i polemiczną.

Korespondencję Norwegczyka publikował już A. Theiner („Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl” t. I—II, 1938—1939) i H. Biaudet (m. inn. „Documents concernant les relations entre le Saint-Siège et la Suède” 1912). Obecna edycja krytyczna i naukowa zamieszcza w układzie chronologicznym zachowaną korespondencję Norwegczyka z lat 1573—1609, notuje także listy które się nie zachowały a których istnienie potwierdzają źródła. Wśród adresatów i respondentów Norwegczyka najczęściej przewijają się nazwiska Aquavivy, Bellarmina, Mercuriana, Possewina. Spotyka się także nazwiska polskie: Hozjusza, Kromera, Stanisława Warszewickiego.

Językiem publikowanych materiałów jest przede wszystkim łacina, dalej plasują się duński i włoski. Archiwalia pochodzą z instytucji rzymskich (zbiory watykańskie i jezuickie), skandynawskich, także m.in. polskich: Biblioteka Czartoryskich, Jagiellońska, Archiwum Diecezji Warmińskiej — wymienione jako Archiwum Biskupie we Frauenburgu — co pewnie da się objaśnić podjętą jeszcze w okresie międzywojennym współpracą ze Stanisławem Bednarskim, któremu zresztą wydawnictwo wiele zawdzięcza.

Oprócz indeksu osób zamieszczono indeks biograficzny w którym objaśnia się osoby powszechnie znane czasami zresztą z błędami (np. biogram Stefana Batorego). Korekta nielicznie co prawda występujących słów polskich szwankuje.

R.K.

Michel Abitbol, *Tombouctou et les Arma. De la Conquête marocaine du Soudan nigérien en 1591 à l'hégémonie de l'Empire Peulh du Macina en 1833*, G. P. Maisonneuve et Larose, Paris 1979, s. 295.

Chociaż Timbaktu przez długie stulecia było głównym ośrodkiem miejskim w Sudanie Zachodnim i chociaż historia jego budziła od dawna zainteresowanie, aż do ostatnich lat brakowało obszernych, naukowych opracowań dziejów tego miasta. Zastępowała je obfita, ale bardzo nierównej wartości i trudna do zsyntetyzowania literatura szczegółowa. Badania monograficzne pozostawiały niektóre zagadnienia i okresy dziejów miasta na uboczu. Historycy wyprzedzeni zostali w badaniach Timbaktu przez etnologów; w latach czterdziestych pracował w Timbaktu autor świetnej, etnologicznej monografii miasta H. Miner. Dopiero w ciągu ostatnich lat powstały trzy książki, poświęcone bądź całości, bądź ważnym okresom historii miasta.

Praca Abitbola jest jedną z nich, tym ważniejszą, że dotyczy najmniej badanego okresu XVII—XVIII w. Po upadku Songhaju tereny w dorzeczu średniego biegu Nigru, niegdyś najbardziej rozwinięte w całej Afryce Zachodniej, przeżywały głęboki kryzys. Znalazło to swój wyraz w skostnieniu kultury mużłmańskiej, której centrum było tam w Timbaktu, w ograniczeniu kontaktów z Afryką Północną i w dotkliwym, w rezultacie, braku zarówno źródeł miejscowych jak zewnętrznych. Główna zaleta pracy Abitbola polega na rozszerzeniu bazy źródłowej. Stało się to dzięki dokładnej i z dużym znanstwem przeprowadzonej kwerendzie archiwalnej, przede wszystkim w działach rękopisów arabskich. Abitbol dotarł do bardzo trudno dostępnych archiwów we własnym kraju (Marrakech), w Senegalu, odnalazł też nowe źródła w Bibliotece Narodowej w Paryżu i w archiwach francuskich. Są to zarówno źródła pochodzenia miejscowego (głównie narracyjne), jak północnoafrykańskie wynikające z politycznych i gospodar-